

MEKÂNIN YENİDEN ÜRETİMİ: VİYADÜK ALTINDAKİ ÜÇKUYULAR PAZARI

REPRODUCTION OF SPACE: ÜÇKUYULAR MARKET UNDER VIADUCT

Araştırma Görevlisi Nil Nadire GELİŞKAN

İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Mimarlık Bölümü, nilgeliskan@iyte.edu.tr

İzmir / Türkiye

ORCID: 0000-0003-2738-3999

Özet

Lefebvre pazarları insan ve eşyanın karşı karşıya geldiği bir mübadele mekanı olarak tanımlar. Tarih boyunca pazarın merkezi bir yeri olduğunu ve toplanmanın yerini değiştiren önemde olduğunu da altını çizer. (Lefebvre, 2011) 2016 yılında viyadük altına alınan Üçkuyular pazarı ise Pazar günleri kurulan ve İzmir semt pazarları arasında taze meyve ve sebze satışı hususunda özelleşmiş bunun dışında öteki alanlarda (kıyafet, şarküteri, balık pazarı gibi) da hizmet veren önemli bir merkezdir.

Stratejik olarak semt pazarları kentin hem araç hem yaya ulaşımının en rahat olduğu noktalarda kurulur. Üçkuyular feribot, ESHOT, dolmuş, metro ve yakın gelecekte tramvay için aktarma merkezi olarak çalışan bir bölgedir. Fakat belediye Üçkuyular Pazarı'nın yerini otoban viyadüklerinin altına taşımak gibi bir anı kararı almıştır. Bu makalede amaç kentliden bağımsız alınan bu karar ile kentlinin hem kullanıcı hem pazarıcı olarak üretilen yeni mekan ile kurduğu ilişkiyi 'şehir hakkı'¹ bağlamında irdelemektir.

Anahtar Kelimeler: Üçkuyular, Pazaryeri, Şehir Hakkı, Atık Mekan, Soyut Mekan

Abstract

Lefebvre defines markets as places of exchange where people and goods come face to face and also underlines that the market has had a central position throughout history which shapes gathering place. (Lefebvre, 2011) Üçkuyular market places, which was taken under viaduct around 2016, is an important center of İzmir which takes place every Sunday and becomes specialized with fresh fruits and vegetables selling including other fields (clothing, charcuterie, fish market).

Strategically markets establish at reachable points with both vehicle and foot. Üçkuyular as a region serves transfer center for metro, bus, ferry, dolmush for districts and tram in the near future.

¹ Şehir Hakkı' Lefebvre tarafından "...bilgilendirilme hakkı, birçok servisten faydalanma hakkı, kentte yapılan aktivitenin, geçirilen zamanın ve mekanın üzerinde yapılacaklar hakkında fikir sahibi olma; ayrıca merkezi kullanma hakkını kapsar." şeklinde özetlenir. (Lefebvre, 1991)

However, with sudden decision of municipality location of Üçkuyular market will move from its place to under viaducts of highway. In this paper, it is aimed to examine how these kinds of decisions were taken free from users with ignoring “right to the city”.²

Keywords: Üçkuyular, Marketplace, The Right to City, Junkspace, Abstract Space

1. GİRİŞ

Pazarlar takastan bugüne alışveriş kültür tarihini tüm renk, koku ve sesleriyle taşırlar. Günümüzde semt pazarları kentin önemli düğüm noktalarında bulunan ve haftanın belirli günlerinde semte servis veren yerlerdir. Özellikle İzmir’de haftanın herhangi bir günü kentin herhangi bir yerinde bir pazar bulmak mümkündür. Stratejik olarak, kentlerin erişilebilir düğüm noktalarına haftanın belirli günleri kurulan pazarlar bölgenin haftalık ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlar. Bu bağlamda rengarenk şemsiyeleriyle Narlıdere, Balçova, Göztepe, Karabağlar ve hatta Konak ilçelerinin vatandaşlarına hizmet veren Üçkuyular Pazarı da pazar günleri kurulan taze meyve sebze çeşitlerine ek olarak balık pazarına ve zengin giyim portföyüne sahip bir pazardır / dı.

Üçkuyular bölgesi feribot, ESHOT, dolmuş, metro ve tramvay için aktarma merkezi olarak çalışan bir bölgedir. 2015 yılında İstinye Park Avm inşaatının başlayacağı, bu sebeple ESHOT ve ilçe dolmuş transfer merkezleri ile beraber Üçkuyular Pazarı’nın da, alanın yeni alışveriş merkezine ev sahipliği yapması sebebiyle, çevre yolu viyadüğünün altına taşınması uygun görüldü. Kentli hakkının (kullanıcı ya da pazarcı) gözardı edilerek otoritelerce alınan bu karar ile pazar alanının tamamının en yakın aktarma merkezine 12 dk yürüme mesafesindeki alana taşınması için çalışmalar başlamış oldu. (Şekil 1)



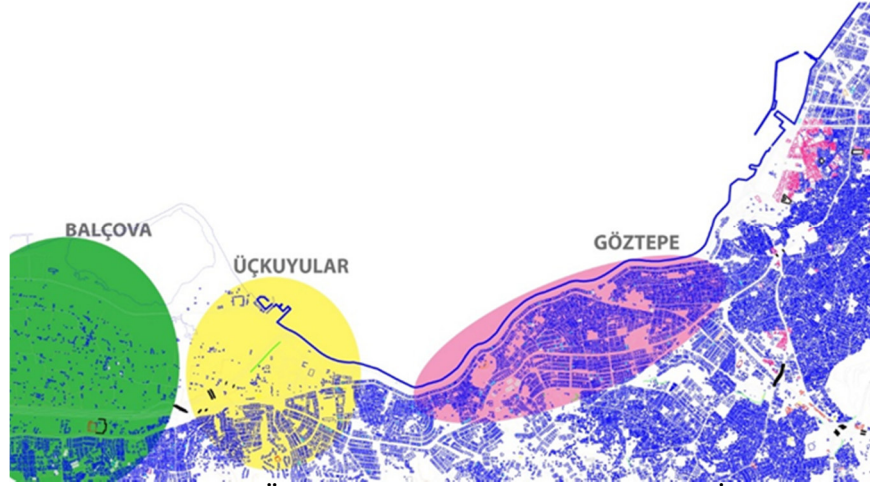
Şekil 1: <http://www.hurriyet.com.tr/uckuyular-pazaryeri-bir-ay-sonra-hazir-40057668>

Pazarlar toplumsal hafıza mekanları ve kültür üzerinde etkili kentsel mekanlardır. Bu perspektiften bakıldığında bir grup insanın paylaştığı hafızanın bir sonraki nesile geçme halinin böylesi bir adımla zedelendiğini de görürüz. Fahrettinaltay Meydanı’nın tekrar düzenlenmesinden bu yana semtlinin karşılaştığı en büyük değişiklik belki de buluşma noktalarının bir anda ortadan kalkması olmuştur. ‘Kent Hakkı’ Lefebvre tarafından “...bilgilendirilme hakkı, birçok servisten faydalanma hakkı, kentte yapılan aktivitenin, geçirilen zamanın ve mekanın üzerinde yapılacaklar hakkında fikir sahibi olma; ayrıca merkezi kullanma hakkını kapsar.” şeklinde özetlenir (Lefebvre, 1991, p:34).

² Right to the city as a concept introduced by Lefebvre as “...the right information, the rights to use of multiple services, the right of users to make known their ideas on the space and time of their activities in urban areas; it would also cover the right to the use of the center. (Lefebvre, 1991)

David Harvey 'e göre şehir hakkı insan hakları açısından düşünüldüğü takdirde tüm yaşayanların kentselin şekillendirilmesi aşamasında söz hakkı sahibi olabilmesidir. Hafıza mekanlarının, buluşma noktalarının değişmesine karşı toplumsal bir direniş olmamakla beraber otobüs duraklarının alternatif sunulmadan kaldırımlara taşınması ve pazar yerinde alelacele kurulan şantiye, ilçe tranfer merkezinin ulaşılması zor geçici bir bölgeye alınması bu durumdan rahatsız çevre esnafın ve sakinlerin sesinin bir parka yükselmesine yol açmıştır.

2. ÜÇKUYULAR ve ESKİ ÜÇKUYULAR PAZARI



Şekil 1: 1/5000 ölçekli Üçkuyular'I komşularıyla gösteren İzmir ili haritası

Üçkuyular, İzmir'in Karabağlar ilçesine bağlı Balçova ve Göztepe arasında bulunan büyük bir mahalledir. (Şekil 2). Bu mahalle İzmir Büyükşehir Belediyesi aktarma merkezi ve ilçe dolmuşları garajına da ev sahipliği yapar. Bununla birlikte, Üçkuyular İzmir'in sahi bandında yer alan Urla, Çeşme, Seferihisar gibi tatil beldelerinden bir önceki son duraktır. İzmir'in önemli ve büyük caddeleri Mithatpaşa ve İnönü de Üçkuyular'da kesişir. Günümüzde, metro ve otobüs durakları, feribot iskelesi, tramvay başlangıç durağı ihtiva etmesi sebebiyle, haftasonu İzmir'in batısından merkezine inanılmaz yaya ve araç trafiği yoğunluğu ile İzmir'in önemli bir düğüm noktasını oluşturur.

Birçok İzmir ilçesi gibi, 19. yüzyıl kayıtlarında narenciye ağaçlarına ev sahipliği yapan, Balçova ılıcalarına yakın bir sayfiye yeri olan Üçkuyular'ın bugünkü nüfus ve yoğunluğu ile kıyas götürmez bir sakinliği vardı (Beyru, 2011, p.28)

Üçkuyular pazar yerine geldiğimizde ise 1970'li yıllarda Fuat Göztepe parkından taşınarak bugünkü yerinde 1970'lerden beri hizmet verdiğini görmekteyiz. Gazete kayıtlarına göre eski pazar alanı yaklaşık 13500 metrekare alanda 870 esnafıyla ortalama 30000 insana pazar alanı servis sağlamaktadır.* Orta ve Doğu grup ortaklığına yeni bir alışveriş merkezi yapılması amacıyla satılan bu alanın yerine pazar esnafına 8000 metrekarelik viyadük altı önerilmiş, hatta öneri hızla hayata geçirilmiştir.

Öncesinde araca kapalı, görece yeşillendirilmiş bu alan kentli tarafından park olarak kullanılmaktaydı. Yürüyüş yapanlar ve bisiklet sürenlere, evcil hayvanlarını gezidrenler eşlik ederdi.

* <http://www.kanalben.com/haber/287498/uckuyular-pazaryeri-iki-ay-sonra-viyaduk-altinda.html>



Şekil 2: Pazar yeri olması için rehabilite edilmeden evvel park olarak hizmet veren alan. (Gelişkan, Kasım, 2015)



Şekil 3: Pazar alanı olmak üzere alt ve üst yapı çalışmaları yapılan alan (Gelişkan, Mayıs, 2016)

2.1. Yeni Viyadük Altındaki Üçkuyular Pazarı

Dönemin gazetelerinde 8000 metrekaarelik sahaya tüm esnafın sığabilmesi için belediye ve esnaf odası arasında daha küçük standlar fakat haftada 2 gün pazar kurulması hususunda anlaşmaya varıldığı yazılmasına rağmen böyle bir durum olmamış, pazarcı esnafı haftaiçi otopark olarak kullanılan bu alana sadece pazar günü tezgah açabilmiştir.

Değişimlere neredeyse seyirci kalmaya zorlanan mahalleli ve esnaf şehir hakkında bihaber bir tutum sergilemiştir. Marcuse'a göre şehir hakkı pratikte bilinçli ve eklemelenmiş hareketler bütünüdür ve 3 adım da özetlenir; bunlar maruz bırakılmak, önermek ve politize etmektir. (Marcuse, 2009, s.191). Günlük hayat hem birey hem toplum ölçeğinde oluşan bir sosyal sistemdir. Bu açıdan düşündüğümüzde Sparling'in mahalle planlaması önerisinde mahallede yaşayanların da karar vericiler arasında olmasının gerekliliğini savunması olağandır.³ Sparling'e göre yerel hareket (bu aşamada semt pazarlarını da yerel bir hareket olarak tanımlamaktan çekinmemek gerekir) mahalle planlaması ile özdeşleşmiştir, çünkü mahalle yaşayanların ait ve güvende hissettiği kent çekirdeğini oluşturur. (Sparling, 2015, s.560). Mahalledeki değişimler öncelikli olarak bireyi etkiler ki birey de en küçük birim olarak tanımlanan aileyi oluşturan yapı taşıdır.

Lefebvre algılanan mekan, yaşanan mekan ve tasarlanan mekanı toplum dinamikleri içinde mekan üçlemesi olarak tanımlar ve mekan pratiği, temsili mekan, mekanın temsili olarak bağdaştırır. Mekan pratiği belirli bir toplumun günlük hayatındaki pratikleri içerir, yani Üçkuyular pazarı, yaşayanlarının algıladığı mekan ile sıkı bir ilişki içerisindedir. Algılanan mekan ve mekanın pratiği arasında kurulan bu yakın ilişkinin sebebi algılananın akılda üretilen değil maddi temellere outran üretimler olduğunu vurgulamaktır. (Avar, 2009, s.10)

Öte taraftan yeni pazar alanı temsil mekanları, ki bu mekanları soyut ve tasarlanmış olarak tanımlayabiliriz, ideoloji, güç ve bilgi ile sıkı sıkıya eklemelenir. Bahsi geçen mekanın fiziksel formu oldukça tanımlı olsa dahi otoban viyadüğü altında semt pazarı kurma fikri Üçkuyular özelinde tahmin edilemez bir durumdur. Bu bağlamda yeni pazar alanını da Lefebvre'nin mekan üçlemeleri içerisinde soyut mekan olarak değerlendirmek mümkündür.⁴ Bunun ötesinde fiziksel mekan fonksiyonu dahilinde kullanıcılarına, anıları, ifade ettikleri, arzuladıkları, ihtiyaçları ve sembolleri ile bağlıdır ki bunu yeni alanda gözlemlemeyiz.

Bu noktada Üçkuyular pazarının şimdiki yerini de temsili mekan olarak almak olasıdır. Çünkü Lefebvre'ye göre bu tip mekanlar toplum ile akıl almaz fakat hissedilebilir bir ilişki kurar (Avar, 2009, s.12) Bu çeşit mekanların soyutlamasını yapmak da mümkündür, çünkü kullanıcılarıyla ilişkisini tam anlamıyla kapsayacak temsil hali yoktur.

3. VİYADÜK ALTI ATIK MEKAN (JUNK SPACE) OLARAK DEĞERLENDİRİLEBİLİR Mİ?

Koolhaas'a göre alışveriş yapma (tüketme) tutkusu tüm dünyayı avucuna almıştır; müzeler, alışveriş merkezleri ve oteller bu tutku ile yanan kaotik dünyanın bütünü oluşturutan parçalarıdır.⁵ Acaba bu kaosa yağtığımız otobanlar ile katkıda bulmakta mıyız? İnsanların daha kolay ulaşmasını sağlamak, dünyayı daha erişilebilir hale getirmek için artık sadece dünya yüzeyinde yer alan yollara değil ayrıca evlerimizin üstünden de geçen yollara da ihtiyaç duyuyoruz.

Koolhaas atık mekanı (junk space) "Modern mimarlık için inşa edilen ürün ve fakat modern mimarlık olmayan atık olandır." diye tanımlıyor (Koolhaas, 2001, s:175).

³ Sparling W., Localism in Action: Post-Political Neighbourhood Planning, 29th Annual AESOP 2015 Congress, p.558

⁴ Adile Avar 'a göre Lefebvre'in mekan anlayışında yaşanan, algılanan ve tasarlanan mekanlar üçlemesi mekan üretiminin birbirinden koparılamaya başatlarıdır. Bir başka deyişle Lefebvre mekan üretimini mekan üçlemesi ile tanımlar.

Avar, A. (2009). Lefebvre'in Üçlü -Algılanan, Tasarlanan, Yaşanan Mekan- Diyalektiği. *Dosya 17 : Mimarlık Ve Mekan Algısı*, Aralık 2009, 7-16.

⁵<http://www.theguardian.com/theobserver/2000/nov/26/2>

Viyadükleri, altında kalan mekanları kullanmak için yükseltmediğimiz aşıkardır. Bu denli devasa mekanları üretirken kontrolü elimize alıp almadığımız ise bir soru işaretidir. İzmir’de özellikle çevre yollarının kesiştiği ve bu yolların merkez caddeler ile bağlandığı noktalarda birçok viyadük ile karşılaşmak mümkündür. Bu yüksek viyadüklerin devasa ayakları yaşayanlar tarafından kendilerini sloganlar, posterler ya da grafitilerle ifade etmek için kullanılan birer tuval haline gelir. Üçkuyular’daki viyadükte ise bu kullanıma ek olarak oldukça serin ve güneşsiz bir çocuk parkı ve yürüyüş parkuru ile karşılaşılır(dı). (Şekil 5)



Şekil 5: Yeni Pazar alanının haftaiçi kullanımı (Gelişkan, Mayıs, 2022)

Koolhaas atık mekanın hiç bir zaman mükemmeli yaratma gibi bir davranış içerisine girmediğini, hatta amaçlamadığını söyler. (Koolhaas, 2001, s.177). Bununla birlikte atık mekanın akıl almaz büyüklüğü bir şekilde ilgi çeker. Viyadüklerin altındaki koca boşluk, hele ki ilk kez görüyorsanız, gözünüze mutlaka takılır fakat bugünkü pazar yerini haftaiçi otopark olarak görmek sizi çok da ırgalamaz. Koolhaas’ın iddiasına göre er ya da geç tüm atık mekanlar birbirleri ile bir şekilde bir araya gelecekler, çünkü üretilme ve tüketilme hızları kontrol altına alınamaz hale gelmiştir. Daha büyüğü talep etmek daha fazla atık mekana yol açar ve kapital talep etmeye durmaksızın devam etmektedir.

4. SONUÇ

Mekanın planlanması söz konusu olduğunda daha yeni bir stratejiye ihtiyaç duyduğumuz ortada ve bu stratejiyi tüm farklı görüşlerin sesinin duyulduğu yeni bir politik sitemle elde etmek mümkün. Problemin çözümü ancak ve ancak taraflar arasında diyalogla ve bireyselliğin de kucaklanmasıyla olası. Yönetimi yönetim ile değiştirdiğimiz takdirde otorite sahipleri daha farklı seslerin olduğu bir hale gelir.

Üretim, dağıtım ve tüketim kapitalist döngünün birbirini besleyen üç ayağıdır. Alışveriş merkezlerinde bu döngü sorunsuz işler. Fakat semt pazarları söz konusu olduğunda bu üçlü arasında daha karmaşık bir ilişki olduğu gerçeğiyle karşılaşırız. Çünkü, üretim ve tüketim arasındaki boşluğun görece fazlalığı bu tip semt pazarlarının da mottoları dahilinde ‘iyi, temiz ve adil’ üretimlerini süpermarketlerle rekabete girebilmek adına daha kentleşmiş dağıtım sistemleri sunarak çözmeye çalıştığını görürüz, ki bu duruşun takdir edilmesi de gerekir.

Sonuç olarak (sosyal) mekan (sosyal) bir üretimdir. (Lefebvre, 1991). Kapitalizmin mekanı bir şekilde temsil ve soyut anlayış ile otoritenin varlığını daha da sağlamlaştırarak, ki bunu yeni Üçkuyular pazar alanı ile gözlemlemek olasıdır, ve ideolojiyi araçsallaştırarak tüm çelişkileriyle birlikte herkese bir şekilde barınak sağlar.

KAYNAKÇA

- Atay, Ç.** (1978). *Tarih İçinde İzmir*. İzmir
- Avar, A.** (2009). Lefebvre'in Üçlü -Algılanan, Tasarlanan, Yaşanan Mekan- Diyalektiği. *Dosya 17 : Mimarlık Ve Mekan Algısı*, December 2009, 7-16.
- Beyru, R.** (2011) *19. Yüzyılda İzmir Kenti*, İzmir
- De Certeau, M.** (2009). *Gündelik Hayatın Keşfi-I; Eylem, Uygulama, Üretim Sanatları*, Dost Kitabevi, Ankara.
- Featherstone, M.** (1991) . Theories of Consumer Culture, *In Consumer Culture and Postmodernism*, 21-27. London: Sage Publications.
- Friedmann, J.** (1999). The City of Everyday Life, *Disp-The Planning Review*, 35.
- Koolhaas, R.** (2001). Junkspace, *Obsolescence Vol. 100*, pp. 175-190.
- Lefebvre, H.** (1991). *The Production of Space*, Blackwell, Cambridge.
- Lefebvre, H.** (1991). *Critique of Everyday Life*, Verso, London.
- Lefebvre, H.** (2000). *Right to the City*, Eleonore Kofman & Elizabeth Labas (Ed.) in *Writing on Cities* (s. 63-185), Blackwell, London.
- Lefebvre, H.** (2014). *Mekanın Üretimi*, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Lefebvre, H.** (2015). *Şehir Hakkı*, Sel Yayıncılık, İstanbul
- Marcuse, P.** (2009). From critical urban theory to the right to the city, *City*, 13, 185-196.
- M. Groh, J.** (2016). Mekan Yaratmak
- Sparling W.** (2015) Localism in Action: Post-Political Neighbourhood Planning, *29th Annual AESOP 2015 Congress July 13-16*, pp. 556-569
- Scott, James C.** (2016) Toplum Gibi Görmek
- Scott, James C.** (2020) Devlet Gibi Görmek
- Url-1:**<http://www.kanalben.com/haber/287498/uckuyular-pazaryeri-iki-ay-sonra-viyaduk-altinda.html> 12.05.2016
- Url-2:** <http://www.hurriyet.com.tr/uckuyular-pazaryeri-bir-ay-sonra-hazir-40057668>